

счарвівеюць да апошняга чалавека» [4, с. 79]. Считалось, что когда будешь сохранять чистоту огня, то тем самым будешь, помогать ему, быть хорошим в отношениях к хозяину этого дома.

У древних белорусов и китайцев существовало представление об огне как о живом существе, которое может и помогать, и наказывать. Поэтому, чтобы умиловить огонь, его «кормили и поили». В огонь при приготовлении пищи отливали по ложечке супа, бросали кусочек хлеба или блина, который первым выпекался. «Кормление» огня напоминало собой «кормление» всей живой природы. У патриархальных белорусов, как и у китайцев было святое убеждение в том, что все это живое, что оно дышит и чувствует, волнуется и переживает, вознаграждает и наказывает. В сознании древних белорусов и китайцев огонь являлся также очищающей стихией. Именно с очищающей функцией огня связаны многие народные поверья, пережитки и магические ритуалы. У белорусов языческих времен с этой функцией были связаны праздники Купалье, Масленица, в христианский период Рождество, Благовещение. Во время этих праздников зажигались ночные или дневные костры. Наиболее огненным было Купалье, которое не только воплощало расцвет мощной вегетативной силы, но очищающую силу огня. Обязательным ритуалом праздника являлось перепрыгивание через купальский костер с целью очищения.

На основании исследования ценностного отношения к огню в мифологическом сознании первопредков белорусов и китайцев можно констатировать, что огонь в мифах выступает амбивалентно. С одной стороны, он обеспечивал жизнедеятельность людей, с другой – огонь являлся очень небезопасной, карающей силой, способной уничтожить плоды творческой деятельности людей.

Список литературы:

1. Беларуская міфалогія: энцыклапедычны слоўнік / [складальнік І. Клімовіч; рэдкалегія: С. Санько і інш.]. – Мінск : Беларусь, 2006. – 598с.
2. Мелетинский, Е.М. Общее понятие мифа и мифология / Е.М.Мелетинский // Мифология: Иллюстрированный энциклопедический словарь (Гл. редактор Е.М.Мелетинский). – С.-Пб.: Фонд “Ленинградская галерея”, АО “Норинт”, 1996. – С. 812-817.
3. Мифология: Иллюстрированный энциклопедический словарь (Гл. редактор Е.М.Мелетинский). – С.-Пб.: Фонд “Ленинградская галерея”, АО “Норинт”, 1996. – 843 с.
4. Ненадавец, А.М. / А.М.Ненадавец. Нарысы беларускай міфалогіі – Мінск: Беларус. навука, 2013. – 535 с.
5. Шпилевский, П.М. Путешествие по Полесью и Белорусскому краю / П.М.Шпилевский; [предис, текстолог подгот., примеч. и коммент. С.А.Кунаевой]. – Минск: Польшья, 1992. – 251 с.
6. Юань, Кэ. Мифы Древнего Китая / Пер. с кит. Е.И. Лубо-Лесниченко, Е.В.Пузицкого / Кэ Юань . – М.: РИСО АН СССР, 1987. – 496 с.

Palina Kuranovich

СУЧАСНЫ СТАН РУСАЛЬНАЙ АБРАДНАСЦІ ГОМЕЛЬСКАГА ПАЛЕССЯ

*(наводле экспедыцый студэнтаў БДУКМ у вёску Вялікі Бор
Хойніцкага раёна)*

Palina Kuranovich

THE CURRENT STATUS OF MERMAID RITES IN GOMEL POLESIE

*(according to the students expeditions BSUCA the village
Vialiki Bor Khoiniki district)*

*Артыкул прысвечаны старажытнаму
абраду Провады русалкі вёскі Вялікі Бор
Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці.
Яго добрая захаванасць і каштоўнасць
паспрыяла ўнясенню гэтага абраду ў базу
інвентара нематэрыяльнай культурнай
спадчыны Беларусі.*

*The article is dedicated to the ancient rite
Seeing mermaid of the village of Vialiki Bor
Khoiniki district, Gomel region. It is good
preserved and its value contributed to the
introduction of this rite in the inventory
database of Belarusian intangible cultural
heritage.*

Гісторыка-этнаграфічны рэгіён Усходняе Палессе заўсёды прывабліваў даследчыкаў і фалькларыстаў багатымі скарбамі ў галіне традыцыйнай народнай культуры. Сёння мы можам карыстацца запісамі аб Усходнім Палессі П.В. Шэйна, Е.Р. Раманава, А.К. Сержпутоўскага і інш., зробленымі яшчэ ў пачатку ХХ ст. Гэтану рэгіёну прысвечаны шосты том «Традыцыйнай мастацкай культуры беларусаў. Гомельскае Палессе і Падняпроўе», дзе прадстаўлены русальныя песні, звычаі, абрады і шмат іншага этнаграфічнага матэрыялу [4].

Русальная традыцыя пашырана ва ўсіх этнаграфічных рэгіёнах Беларусі, але больш за ўсё яна прадстаўлена на Усходнім Палессі. Абрад Провады русалкі лакалізуецца амаль на ўсёй тэрыторыі Палесся, асабліва на поўдні Гомельшчыны – ў Лоеўскім, Брагінскім, Хойніцкім раёнах і ахоплівае прыгранічныя раёны Бранскай вобласці Расіі, Чарнігаўскай, Жытомірскай абласцей Украіны [1, с. 165]. Русальным (Граным, Праводным, Крывым) тыднем, або Русальніцай у беларусаў называўся наступны тыдзень пасля свята Тройцы (Сёмухі), які праводзіўся на восьмым тыдні пасля Вялікадня. Напрыканцы русальнага тыдня збольшага ва

Усходнім Палессі здзяйсняўся абрад Провады русалкі. Ён прыпадаў на час маладога вяснова-летняга буянна раслін і завяршаў вясновы перыяд земляробчага календара [3, с. 58]. Як і іншыя пераходныя перыяды ў народным календары, гэты тыдзень лічыўся неспрыяльным і небяспечным для чалавека, у сувязі з чым суправаджаўся комплексам рытуальных дзеянняў, забаронаў і павер'яў.

У абрадзе Провады русалкі галоўным персанажам была русалка, якая мела амбівалентныя характарыстыкі. З русалкай звязвалі свае надзеі на добры ўраджай і шчаслівы шлюб. Але некаторыя лічылі русалку дэманічнай істотай, якую баяліся, ёй пужалі малых дзяцей, каб яны не хадзілі ў жыта і да вады. Таму абрад Провады русалкі праводзіўся і дзеля таго, каб вывесці русалку ў поле, як мага далей ад чалавека, а таксама, каб забяспечыць сябе добрым ураджаем.

У 2013 і 2014 гадах студэнтамі 503 групы кафедры этналогіі і фальклору УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» былі наладжаны экспедыцыі ў вёску Вялікі Бор Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці.

Падчас экспедыцый студэнты фальклорнага гурта «Страла» 503 групы разам з мясцовымі жыхарамі ўдзельнічалі ў абрадзе Провады русалкі, запісалі аповеды пра абрад і хойніцкія русальныя песні, пазнаёміліся з мясцовай песеннай культурай і перанялі традыцыйную выканальніцкую манеру на падставе метаду антрапатэхнікі.

У фальклорны гурт уваходзяць носьбіты з вёскі Вялікі Бор. Складаецца ён у асноўным, з жанчын. У гурце спяваюць: Харошка Жана Уладзіміраўна 1959 г.н., Харошка Галіна Аляксандраўна 1950 г.н.; Малянок Жана Міхайлаўна, 1966 г.н.; Іванюценка Кацярына Фёдараўна, 1941 г.н.; Петух Лідзія Ігнацеўна, 1943 г.н.; Апанасюк Соф'я Уладзіміраўна, 1939 г.н.; Кашперка Марыя Аляксандраўна 1939 г.н.

Традыцыйна правядзення абраду Провады русалкі сучасныя ўдзельнікі перанялі ад сваіх продкаў – прабабуль, бабуль і матуль, захавашы і выкарыстоўваючы пры гэтым традыцыйныя касцюмы, хойніцкія русальныя песні і інш.

Харошка Галіна Алексееўна (1950 г.н.) нам распавяла пра галоўны персанаж абраду - русалку: «яна характарызувалася як незамужняя, прыгожая і дэманічная істота, якая рабіла шкодныя рэчы, таму яе трэба прагнаць з нашай вёскі».

Жыхары вёскі Вялікі Бор памятаюць, як ладзілі абрад раней: «Усе-ўсе ідуць “за вёску”. Яна “русалка” першая, а ззаду ўсе і песні пяём. І хлопцы, і мужчыны, і дажа канём ехалі. Дажа возьмуць хлопцы крапівы нарвуць, а крапіва жыжка, дык як ішлі па вёсцы, як вялі «русалку», як этыя голыя ногі, дык як шахне жыжкай «дзяўчыне». Ідуць па нашай вуліцы: тут кала аднае хаты дзье жанчыны, кала тае – дзье і так далучаюцца. І ўжо усё падгатавана, хлопцы загадзя нарбоўць. А русалку пагналі ў жыта, ляцяць за русалкай» (Зап. ў 2013 г. ад Галіны Харошкі 1951 г.н.).

Мясцовая жыхарка Харошка Праскоўя Данілаўна (1915 г.н.), распавядае: «Выбіралі на русалку самую красівую дзеўку з сяла, вілі вянок з асіны, рагожы ці бярозы дый надзявалі ёй на галаву, а замест плацця віселі веткі. Вялі да жыта, там скакалі цераз агонь, пелі песні, тады разрывалі на ёй тое ўсё ды і ў жыта яе штурхалі».

Таксама з экспедыцыйных запісаў стала вядома, што правядзенне абраду Провады русалкі часова прыпынялася і было адноўлена з 1990 г. з успамінаў носьбітаў вёскі, якія ўдзельнічалі ў ім у дзяцінстве. Сёння абрад Провады русалкі ладзяць носьбіты – жыхары вёскі з дапамогай раённага выканаўчага камітэта, аддзела культуры Хойніцкага райвыканкама і інш.

У многіх этнаграфічных апісаннях абраду час яго правядзення выпадае на вечар ці пасля заходу сонца. Таксама ёсць звесткі, што днём збіраліся і плялі вянкi, а ўвечары ладзілі сам абрад. У вёсцы Вялікі Бор Хойніцкага раёна выконваюць абрад Провады русалкі па традыцыі: у апошні дзень русальнага тыдня, увечары з загадзя падрыхтаванымі асабістымі вянкамі.

На сённяшні дзень ладзяць абрад так: жанчыны, дзяўчаты рыхтуюць сабе вянкi з садовых кветак. Увечары ўсе жыхары збіраюцца ў парку, каб выбраць русалку-дзяўчыну, упрыгожыць яе зелянінай. У гэты час некаторыя жанчыны плятуць з зеляніны і упрыгожваюць рознымі кветкамі адзін вялікі вянок. Усё гэта робяць моўчкі. Калі русалка ўпрыгожана і сплечены вянок, выбудоўваецца вялікае шэсце. Наперадзе ідзе русалка, разам з ёй хлопцы-ахоўнікі, якія трымаюць у руцэ крапіву, каб адганяць непаслухмяных дзяцей, якія стараюцца раней сарваць зеляніну з русалкі. Пасля русалкі з ахоўнікамі – жанчыны-спявачкі, якія нясуць вялікі вянок, а за імі ўсе астатнія ўдзельнікі.

Як толькі спявачкі завядуць русальную песню «*Праведу, праведу русалачку да бору*», вялікае шэсце накіроўваецца да жытнёвага поля. Ісці да поля, што ў канцы вёскі, далёка, таму неаднаразова выконваюцца ўсе хойніцкія русальныя песні: «*Вясна-вясняначка, дзе ж твая дачка Мар'яначка*», «*А нашы хлопцы рыбалоўцы*», «*Ой, каціўся па дарозе беленькі каточак*», «*А ў гародзе пад вербамі*», «*Чыя пчолы ў дуброве, а мае ў садочку*», «*Ва ўсіх старонках дажджы ідуць*» і інш.

За вёскай, на скрыжаванні дарог, загадзя падрыхтавана маленькае вогнішча. Вакол вогнішча не раз водзяць вялікі карагод, з русалкай і ахоўнікамі, жанчынамі і ўсімі ўдзельнікамі абраду. Падчас карагоду спяваюць «*Праведу русалачку да бору*» ў апошні раз.

Пасля дзеці гоняць русалку ў жыта, там зрываюць зеляніну і пакідаюць на полі, а маленькія кавалкі зеляніны забіраюць з сабой дахаты. Жанчыны-носьбіты асвятчаюць над вогнішчам вялікі вянок, а таксама маленькія асабістыя вянкi. Пасля гэтага усе ўдзельнікі абраду разрываюць вялікі вянок, і яго

кавалкі потым нясуць на агароды. Шмат жадаючых атрымаць кавалачак зеляніны з вянка. Завяршаецца абрад скокамі ў парах праз вогнішча і спевамі пазаабрадавых песень.

Калі параўноўваць ход правядзення абраду па ўспамінах вяскоўцаў і яго сучасны стан, то бачна, што амаль усе структурныя элементы захаваны. Але ёсць некаторыя недакладнасці ў правядзенні абраду, якія можна тлумачыць тым, што яго ўзнаўлялі па ўспамінах.

У вёсцы Вялікі Бор Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці захаваліся ўяўленні, аб “магічнай” сіле вяноў і зеляніны з абраду Провады русалкі: “Той вянок, ат русалкі, як правядом к агню, усе людзі рвуць на кускі і нясуць дадому. Нада абязацельна ўзяць галіначку і пакласці на капусту, каб капуста расла харошая” (М.Кашперка, 1939 г.н., в. Вялікі Бор Хойніцкага раёна).

Да сённяшняга дня жыхары вёскі кажуць: «Як казалі мая маці, русалку правялі, ёй гонар выказалі, немаўля, што нарадзілася нядаўна, не памірае, і, галоўнае, ураджай добры. Таму ўся вёска ідзе на провады русалкі, вянкі пляце, песні пяе, а потым ачышчанае над вогнішчам лісце з вяноў і адзежы русалкі дадому нясуць, на капусту нясуць. І ведаеце, дапамагае» (Ж.М. Малянок, 1966 г.н., в. Вялікі Бор, Хойніцкі р-н, экспедыцыйны запіс 2014 г.).

Адметнасць гэтага абраду ў тым, што ён мае жывое бытаванне. Даволі добрая захаванасць абумоўлена нязменнасцямі прыроднага ландшафту вёскі Вялікі Бор Хойніцкага раёна: нешырокая вясковая вуліца, якая і па сённяшні дзень не заасфальтавана, уздоўж вуліцы стаяць драўляныя хаты вяскоўцаў, некалькі калодзежаў. Архітэктура і інтэр’ер драўляных сельскіх хат не змяніліся, і гэта не выпадкова, бо ў вёсцы жывуць у асноўным людзі сталага ўзросту.

Выключнасць і старажытнасць абраду Провады русалкі вёскі Вялікі Бор Хойніцкага раёна, яго каштоўнасць паспрыялі унясенню яго ў базу інвентара нематэрыяльнай культурнай спадчыны [2].

Але існуюць пагрозы страты лакальнай традыцыі Провадаў русалкі ў вёсцы Вялікі Бор, і гэта абумоўлена паступовым знішчэннем традыцыйнага ландшафту правядзення абраду. Таксама звужаецца кола выканаўцаў песень (спяваюць толькі жанчыны-носьбіты сталага ўзросту), традыцыйны мясцовы касцюм змяняецца на сучасны строй, моладзь не выказвае вялікай зацікаўленнасці ў перайманні традыцыі ад носьбітаў і інш.

Этнакультурна-выхаваўчы патэнцыял абраду Провады русалкі вёскі Вялікі Бор як гісторыка-культурнай каштоўнасці ў першую чаргу выяўляецца ў яго правядзенні ў традыцыйным культурным ландшафце, суправаджэнні абраду мясцовым комплексам русальных песень, а таксама жывым бытаванні аўтэнтчнай традыцыі. Галоўная задача на сённяшні дзень – магчымасці яе перадачы моладзі пры ўмове паслядоўнай і мэтанакіраванай працы ўстаноў культуры, адукацыі, дадатковай адукацыі Хойніцкага раёна і вёскі Вялікі Бор на падставе выкарыстання метадык уключанага назірання, дэманстратыўнай антрапатэхнікі, мастацкай рэканструкцыі. Вынікам такой працы можа стаць уключэнне абраду Провады русалкі вёскі Вялікі Бор Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці ў Рэпрезентатыўны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА (Urgent Safeguarding List UNESCO).

Спіс літаратуры:

1. Виноградова, Л. Н. Народная демонология и мифо-ритуальная традиция славян / Л. Н. Виноградова. – М. : Индрик, 2000. – 432 с. – (Традиционная духовная культура славян / Современные исследования).
2. Жывая спадчына Беларусі : Інвентар нематэрыяльнай культурнай спадчыны [Электронны рэсурс] / «1с-Битрикс» - Інстытут культуры Беларусі. 2012. – Рэжым доступа : <http://www.livingheritage.by>. – Дата доступа : 23.12.2015.
3. Ліцвінка, В. Д. Святы і абрады беларусаў / В. Д. Ліцвінка. – Мінск. : Беларусь, 1997. – 190 с.
4. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 6. Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. Кн. 1 / Т. Б. Валодзіна [і інш.], ідэя і агул. рэд. Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск. : Вышэйш. шк., 2012. – 910 с. : каляр. іл.

Ульяна Жылко

АДЛЮСТРАВАННЕ ТОПАСА ДОМА Ў БЕЛАРУСКАЙ МАСТАЦКАЙ КУЛЬТУРЫ XIX СТАГОДДЗЯ

Ulyana Zhilko

REFLECTION OF HOUSE TOPOSIN BELARUSIAN ARTISTIC CULTURE OF THE 19TH CENTURY

У артыкуле разглядаецца адметнасць адлюстравання топаса дома ў беларускай мастацкай культуры XIX стагоддзя. Акцэнт робіцца на амбівалентнай разнастайнасці вобразаў-увасабленняў у літаратуры і жывапісы.

The article discusses the features of embodiment of the topos home in the Belarusian artistic culture of the XIX century. The emphasis is on the diversity-ambivalent of the images.

Сацыякультурная рэчаіснасць Беларусі XIX стагоддзя адначасова яднала ў сабе: адмаўленне існавання беларускага народа як самастойнага суб’екта культуры, пачатак выкрышталізоўвання нацыянальнай ідэі і